

ed arti 36 kötetes, befejezett, óriási opusa állt. Ezt a munkát az olasz technikusok és tudósok nyolc év alatt hozták létre. Bámulattal álltunk meg előtte: a fasiszta korszak roppant bizonyágtételül és örök dicsőségül készült. Rettenő erővel kelti fel a látogatóban a latin lélek örök tiszteletét és hangos szóval hirdeti az olaszok mohó érdeklődését a betűkbe rögzített gondolat iránt.

Egy feltörő nagy nép erejét éreztük a messze távolokba és jövőkbe sugározni.

MIHALIK SÁNDOR.

KÉT KÖNYV ÚTJA.

Egy kassai kódex útja a XV. században.

RÉCSEI VICTOR „*A kassai püspökségi könyvtár codexeinek és incubulumainak jegyzéke*“ című könyvében egy 1378-ból származó kódexet ír le, mely főleg aszkétikus műveket tartalmaz, és B₃ jelzettel van ellátva. A kötet utolsó lapján azt a bejegyzést olvassuk: „dominis Karthusiensibus“, a hátulsó könyvtábla belső bőrburkolatán pedig, RÉCSEI szerint: domine Maguntie Ptribus Karthusiensibus, (RÉCSEI 6. l.).

A kódex tartalmilag teljesen megegyezik azzal a kódexszel, melyet az aggsbachi karthauzi kolostornak a XV. század második felében készült könyvtárjegyzéke ír le. Egymás mellé állítjuk a kassai kódex leírását (RÉCSEI szerint) és az aggsbachi kódex tartalomjegyzékét (GOTTLIEB: *Mittelalterliche Bibliothekskataloge Österreichs* I, 535 alapján):

RÉCSEI i. mű, 4—6.

Inc. libellus abbatis usaac Syrie de accessu animae ad deum.

Inc. liber sancti Augustini de spiritu sancto.¹

Aurelii Augustini liber incipit qui vocatur Enchiridon.

Incipit liber Augustini de medicina anime.

Incipit libellus boetij de summa Trinitate.

GOTTLIEB, i. mű I 535, 21—35 Item libellus Ysaac de accessu mentis ad deum, qui distinctus est per sermones cum tabula.

Ibidem liber Augustini de spiritu et anima.¹

Ibidem liber encheridion Augustini.

Item liber Augustini de medicina anime.

Ibidem libellus Boecii de summa Trinitate.

¹ A cím, melyet a kézirat maga ad e műnek, téves; amint a RÉCSEINél közölt „incipit“ bizonyítja (quoniam dictum est mihi, ut me ipsum cognoscam...). Tényleg a „de spiritu et anima“ című műről van szó, (lásd MIGNÉ PL 40, 779. ss.) mely különben nem Sz. Ágostontól, hanem clairvauxi Alchertól való.

- Incipiunt meditationes beati Bernhardi. Ibidem meditationes beati Bernhardi:
Multi multa sciunt, alias b. Augustini.
- Incipit planctus Bernhardi. Ibidem planctus beati Augustini.
- Incipit Secundus philosophus. Ibidem Secundus philosophus.
- Iob. querebas in libros spem qui iudicas...¹ Ibidem quidam tractatus de conscientia.¹
- Incipit scala beati Bernhardi. Ibidem scala beati Bernhardi.
- Hec est oratio dominicalis precellens omnes alias.¹ Ibidem expositio sanctorum patrum super 'Pater noster'.
- Utrum beata Christi anima in eterna sapientia cognoscat omnia cognoscibilia. Ibidem questio beati Thome de Aquino, utrum beata Christi anima in eterna sapientia cognoscat omnia cognoscibilia.
- .. Explicit sermo de assumptione gloriosae Virginis. Ibidem sermo de assumptione beate virginis.
- ... Explicit sermo de anima. Item sermo de anima.
- (Ugyanezen a lapon van néhány idézet a szentírásból, majd Sz. Christostom, Rabanus, Augustinus és Berhardtól.) Item quaedam notabilia diversorum doctorum.
- Sancta intemerata dei genitrix. (E részben Szűz Mária allegoricus képekben van feltüntetve.) Ibidem tractatus de diversis nominibus beate virginis figurative in veteri testamento expressis.
- (A „hoc opus est Bona cardinalis“ megjegyzés, melyet Récsei itt közöl. Talán arra az önálló szakaszra vonatkozik, melyről az aggsbachi jegyzet itt beszél. Ibidem informacio Bonaventure de accessu ad missam.
- Sciendum est breviter pro quibus casibus...¹ Tractatus de casibus reservatis.

Teljes a megegyezés. Ebből azonban még nem következne az, hogy egy és ugyanarról a kódexről van szó. Bár nagyon ritkán fordul elő az az eset, hogy a késői középkor gyűjtőkódexei teljes egészükben vannak lemásolva egy másik gyűjtőkódexből — ugyanabban a sorrendben, ugyanazzal a tartalommal —, mert a legtöbb esetben a kódex írója vagy rendelője tetszés szerint válogatja ki más kódexekből azokat a műveket, melyeket új kódexegységgé foglal össze (ez adja ezeknek a kódexeknek egyéni jellegüket, szellemi személyességüket), mégis elképzelhető, hogy a jelen esetben, a szokástól eltérően, az egész kódexegységre kiterjedő, pontos másolással állunk szemben. Hogy ez mégsem így van,

¹ Itt mindenütt a kézirat nem címekeket ad, hanem csak az incipit-et. Ezeknek a tartalma azonban mutatja, hogy az aggsbachi könyvtárjegyzékben közölt címek igenis ezeknek a műveknek felelnek meg.

hogy a kassai kódex azonos az aggsbachi könyvtárjegyzékben említett kódexszel, azt bizonyítja a B₃ jelzet, mely a kassai kódexen található. Az aggsbachi könyvtárjegyzék tudniillik a könyveket az elhelyezésük sorrendjében sorolja fel, és ezt a jelzetükben is kifejezi. A betűk az állványokat jelentik (ez másutt is így van; a bécsi domonkosoknak a XV. század végén készült könyvtárjegyzéke [GOTTLIEB i. mű. I. 289] szintén betűkkel jelzi a „pulpetum“-okat) a betűk után következő számok a polcokat, melyeket a jegyzék „almariáknak“ nevez. A H₉ jelzésű „almáriá“-nál, melyben csak két könyv szerepel, azt jegyzi meg a könyvlajstrom: *Ibi mittatur spacium, si forte aliquando emantur <libri> pro ista almaria complenda* (GOTTLIEB i. mű I. 527, 11) Magukon a könyveken legtöbnyire csak az állvány és a polc jelzése volt látható (amint ezt a bécsi állami könyvtárban megőrzött könyvek alapján meg lehetett állapítani), ritkábbak azok az esetek, ahol a könyveknek a sorszám — az almárián belül — a kötetben is látható (GOTTLIEB i. mű I. 528. 7—13). És ime: a szóban levő kódex az aggsbachi jegyzék szerint a B jelzésű állvány 3. polcának 7. kötete. A kódex tehát a XV. század második felében az aggsbachi karthauzi kolostor könyvtárában volt.

A bécsi állami könyvtár 1265. számú kódexe szintén Aggsbachból való, és ennek ellenére mégis azzal a bejegyzéssel van ellátva: *Iste liber est fratrum Cartusiensum prope Pragam.* (GOTTLIEB i. mű I, 524). Ennek a körülménynek a magyarázata az: A prágai karthauzi kolostort a husziták rombolták szét 1419-ben, a szerzeteseknek egy része az aggsbachi karthauzi kolostorba menekült; magukkal hozták könyveiket, és ezeket — valószínűleg az eltartásukért való ellenszolgáltatásként — zálogba adták az őket befogadó kolostor könyvtárába. Erről számol be a bécsi állami könyvtárnak egy — szintén aggsbachi eredetű — kódexének a bejegyzése, melyből kiderül, hogy annak a kódexnek is (a bécsi állami könyvtár 1668. számú kódexe) hasonló sorsa volt: *Iste liber — úgy szól a bejegyzés — pertinet ad domum ordinis Cartusiensis prope Pragam, inignoratus cum quibusdam aliis libris domui eiusdem ordinis Cartusiensis in Axpach, ad quam iam pertinet, quousque redimatur et domus prope Pragam nunc desolata recuperetur, sed parva spes est, hew.* (= heu). (GOTTLIEB u. o.) Ezt a körülményt azért kellett felemlíteni, mert a kassai püspöki könyvtár 4-es számú kódexében is azt a bejegyzést találjuk: *iste liber est fratrum carthusiensium domus prope Pragam* (RÉCSEI u. o. 7) az 5-ös számú kódexről pedig legalább annyi bizonyos, hogy Prágában készült (RÉCSEI u. o. 9). Lehetséges tehát, hogy a kódex azok közé tartozott, melyek Prágából Aggsbachba kerültek.

Ami a kódexnek azt a bejegyzését illeti, mely szerint a kódex közben a mainzi karthauzi kolostor birtokában volt (ha ugyan RÉCSEI helyesen olvasta a bejegyzést), egyetlenegy olyan adatra tudunk utalni,

mely a mainzi karthauzi kolostor magyar kapcsolataira mutatna. Ez az az elefántcsontból készült, Szent Istvánt ábrázoló dombormű, mely (DEDEK: *A karthauziak Magyarországon* 248. l. szerint) határozottan magyar ember munkája, de azzal a felirattal van ellátva: Anno MDCCXVI fiebam in Cartutia Moguntina. Ez a körülmény azonban csak akkor adhatna útbaigazítást arra nézve, hogy a kódex hogyan került Mainzba és onnan Kassára, ha még más, hasonló adatok járulnának hozzá.

IVÁNKA ENDRE.

A Kálmáncsehi-breviárium útja. MÁTYÁS király budai könyvfestőműhelyének legpompásabb darabja sajtóságos módon nem a király számára készült, hanem székesfehérvári prépostja KÁLMÁNCSEHI DOMOKOS részére az 1480-as években. A KÁLMÁNCSEHI-breviárium páratlanul gazdag díszítései világosan elárulják, hogy a megrendelő olyan remeket kívánt, aminőt a műhely csak ki tudott állítani.

KÁLMÁNCSEHI prépostról, a kódexről és alkotójáról részletesen írt HOFFMANN EDITH két helyen is. (*Régi magyar bibliofilek*, 1929. *Franciscus de Castello Ithallico de Mediolano és szerepe a budai könyvfestő műhelyben*. Magyar Művészet, 1933. I. k.) Ezekkel a kérdésekkel tehát itt nem foglalkozunk. Mi azt a „fatum“-öt vázoljuk, melyet ez a „libellus habet“, abból az alkalomból, hogy a kódex az Országos Széchényi Könyvtár birtokába került, s most a magyar renaissance remekeinek sorát díszíti ez a fontos alkotása is.

A kódex, mióta a bibliofília számontartja, a lambachi bencés kolostor birtokában volt. A világháború után az 1931. évi gazdasági válság kényszerítette a kolostort, — mint akkoriban oly sokat Ausztriában hasonló lépésre, — hogy megváljon tőle. EISEMANN frankfurti antikvárius vette meg. Tőle Párizsba és Londonba került a GRAUPE és társai tulajdonaként. Az Országos Széchényi Könyvtár már a lambachi bencésekkel, majd a két kereskedővel folytatott tárgyalásokat a kódex megvétele céljából. A *breviárium* járt is egyszer Magyarországon megtekintés végett, de fájó szívvel vissza kellett küldeni, mert az ár dolgában nem jött létre megegyezés. Végre most, ez év húsvétja táján eredményre vezettek a tárgyalások, melyeket LANTOS ADOLF budapesti antikvárius közvetített és háromezer angol font vételárban állapodtak meg.

Nagy gondot okozott azonban a hatalmas összeg előteremtése. A Könyvtár rendes javadalma természetesen távolról sem fedezhette, az állam külön hozzájárulására sem lehetett alapítani, mert pár héttel azelőtt az aukcióra került ERNST-gyűjteményből történt vásárlásokra vétetett az igénybe. A kódex magánszemély áldozatkészsége folytán került nemzeti tulajdonba, mint maga a Nemzeti Múzeum alapja és